

## וישב־חנוכה

אומרים נלכה ונבקש דתות ודינין היאך להמיתו אם יבוא אצלנו".

וגם לפי דיוק לשון רש"י בפירושו עה"ת כאן, שמסיים „ולפי פשוטו שם מקום הוא) ואין מקרא יוצא מידי פשוטו" — שמה משמע, שבלימוד ע"ד הפשט, לא בא הפירוש „הסיעו עצמן מן ה- אחוה . . לבקש לך נכלי דתות כו" לשלול ש„דתות" הוא שם מקום, אלא ב' פי' יש בזה —

מ"מ נ"ל, שלכאורה אין כוונת רש"י בזה כדברי הרמב"ן [שהמלאך אמר רק „נסעו מזה . . נלכה דותינה" אלא שב- תיבות אלו רמז ש„הסיעו עצמן כו' ל- בקש לך נכלי דתות כו" ויוסף „לא הבין הנסתר בו"] — כי מסתימת לשון רש"י „נסעו מזה — הסיעו כו' נלכה דותינה — לבקש לך כו" (ולא כתב „רמז לו שהסיעו כו' לבקש לך כו" וכיו"ב) משמע, שדברים אלו הם בכלל פשט הדברים שנאמרו ליוסף; ומה שמוסיף „ולפי

א. „ויאמר האיש נסעו מזה כי ש- מעתי אומרים נלכה דתינה גו", ופרש"י [בהמשך לפירושו הקודם, „וימצאהו איש — זה גבריא"ל] „נסעו מזה — הסיעו עצמן מן האחוה"; „נלכה דותינה — ל- בקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו".

הרמב"ן העתיק לשון רש"י וכתב „ו- אין הכוונה לרבותינו שיפרש לו האיש נסעו מזה מן האחוה והלכו לעורר עליך דינין ותערומות שאם כן ה' נמנע ללכת ולא ה' מסכן בעצמו. אבל הכוונה להם כי האיש גבריא"ל אשר הגיד לו הגיד אמת ואמר לשון משמש לשני פנים ושני- הם אמת והוא לא הבין הנסתר בו והלך אחר הנגלה ממנו".

אבל מפרש"י משמע, שלפי הדרש „ה- סיעו עצמן כו' לבקש לך נכלי דתות כו", זוהי לשונו של גבריא"ל אל יוסף. וכן מפורש בפרש"י בש"ס, „משכם גנ- בוהו כדכתיב' וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה ושם היו רועין ודודן אינה מקום והאי דכתיב ויאמר האיש נסעו מזה כו' כך אמר לו אתה אומר' את אחי אנכי מבקש, סעו מן האחוה הזאת ואין מחזיקין עצמן כאחים לך כי שמעתי

(6) כמ"ש במפרשים (אמרי שפר (הובא בדבק טוב בהגהה). הואיל משה (באר היטב), ובאר בשדה ועוד) — בכונת רש"י.

(7) וכן לפי המפרשים הנ"ל — הו"ל (ראה גם דברי דוד להט"ו) לרש"י להקדים „לפי פשוטו שם מקום הוא" ואח"כ להביא הדרש, שבתיות אלו נרמז גם הענין ד„הסיעו עצמן כו' לבקש לך נכלי דתות כו", ולסיים „ואין מקרא יוצא מידי פשוטו".

(8) ונוסף לזה, אם כדברי הרמב"ן שיוסף לא הבין הנסתר בו רק הנגלה (ועקצ"ל לדעתו שכן היתה כוונת השם שלא יבין הנסתר בכדי שתתקיים צת ה' — ראה רמב"ן בפסוק טו), איך מהי התועלת בדבריו הנסתרים. ואם יש כוונה, הו"ל לרש"י ל- פרשה. ולהעיר מנור הקודש (האירוד) לב"ר (פפ"ד, יג"ד) — מה שתי' לפי היפה תואר בדברי המדרש.

(1) פרשתנו ל', יז.

(2) לז, טו.

(3) סוטה יג, ב ד"ה משכם גנבוהו. וראה פרש"י סנהדרין קב, א ד"ה בשכם שכי' ודודן שכתוב בקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקראת ע"ש שכם, אי נמי כמדרשו שהיו דנים עליו להרגו'.

(4) לז, יד.

(5) לז, טז.

אלא שהלך למקום סכנה<sup>12</sup> ממש כדי<sup>13</sup> לקיים רצון יעקב.

ב. ויש לומר, שפלוגתת רש"י והרמב"ן תלוי בפלוגתת הראשונים בדין "יעבור ואל יהרג":

הלכה רווחת היא, שבכל העבירות שבתורה חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכת דמים אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג אם הוא בצנעה יעבור עליו ואל יהרג<sup>14</sup>. ואם רוצה להחמיר על עצמו וליהרג נחלקו הראשונים בדבר: לדעת הרמב"ם<sup>15</sup> "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו", אבל י"א<sup>16</sup> דמ"ש יעבור ואל יהרג היינו שה"רשות בידו לעבור כדי שלא יהרג", ושלמים וכן רבים סוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב ל<sup>17</sup>.

ועפ"ז יש לומר שבזה פליגי רש"י והרמב"ן בפירוש כתובים אלה: לשיטת הרמב"ן כל מי שדינו שיעבור ואל יהרג אם נהרג ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו<sup>18</sup>:

(12) לפי הדברי דוד כאן, השיב יוסף מדוע אינו חושש שיוקו לו. אבל לכאורה אין לזה אפילו רמז בפרש"י.

(13) ידועה הפלוגתא והשק"ט בנוגע לבי"ג אם רשאי להחמיר על עצמו ולמסור נפשו בדבר שאינו מחוייב בו – ראה פרשת דרכים דרך האחרים דרוש שני (טו, סע"ב ואילך). ויש לומר, שגם להזיעות שב"ג אסור למס"ג, ה"ז בסכנה ודאית שעומדים לנגדו להרגו, אבל בנדוד"ז ה"ז רק חשש סכנה.

(14) סנהדרין עד, א. רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ה. טושו"ע ייד"ר ר"ס קנז.

(15) שם הד"ר.

(16) דעת התוס' ע"ז כו, ב ד"ה יכול. וראה הגה"ה מהר"יח ברא"ש רפ"א דתכונות. ועוד.

(17) הל' הכס"מ לרמב"ם הל' יסודות שם. וראה בארוכה טושו"ע שם. ובני"כ.

(18) ראה ב"י לטור שם (ש"ך שם סק"א) דדעת הרמב"ן בתורת האדם (ומביאו הר"ן פ' יח"כ) נראה

פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו<sup>19</sup>, הוא, שאף שכוונת המלאך היתה, "לבקש לך נכלי דתות", מ"מ הלכו אחי יוסף למקום אחר (ששמר דות), אלא שמדיקו התיבות, "נסעו מזה" ואריכות ה' לשון "כי שמעתי אומרים נלכה דותינה" מובן שאמר לו גם ע"ד אור<sup>20</sup> הליכתם שהוא, "לבקש לך נכלי דתות שימיתוך כו".

ועפ"ז לפרש"י הלך יוסף לבקש את אחיו אע"פ שידע שהם מבקשים להמ"י תו<sup>21</sup>.

[ויש להוסיף, שגם לפי הרמב"ן, כו"ר נת הכתובים כאן היא להדגיש שנתאמץ יוסף בכיבוד אב וסבל הרבה בשביל זה, וכמו שפירש בפסוקי, "וישלחהו מעמק חבורו", "יזכיר הכתוב המקום שלחו מ"שם לומר כי ה' מרחק רב ביניהם ולכן עשו עמו רעה כי רחוקים היו מאביהם ולהגיד כי יוסף לכבוד אביו נתאמץ ללכת אחריהם אל מקום רחוק ולא אמר איך אלך והם שונאים אותי", ובפסוקי, "וימצאהו איש והנה תועה בשדה" כתב, "ויאריך הכתוב בזה להגיד כי סבות רבות באו אליו שהי' ראוי לחזור לו אבל הכל סבל לכבוד אביו".

אבל לפי פרש"י נמצא יתירה מזה, שהכתוב בא להשמיענו, שלא רק שיוסף סבל לכבוד אביו<sup>22</sup> (כדברי הרמב"ן)<sup>23</sup>,

(9) ראה רא"ם, גר"א, דברי דוד. ועוד.

(10) ולפי' מובן שזה מגדיל צדקת יוסף וגדול שכרו, ועי' מ"ש באוה"ח (לו, יז בסופו), אלא שלרש"י השכר הוא גדול יותר, כי לפי' האוה"ח (הכריע (יוסף) הפי' שאין כוונתו לומר אליו שנסעו מן האחוה אלא כי עודם אחיו ורעיו כו", ע"ש. משא"כ לפרש"י שהלך אף שידע שיש סכנה ב' דבר.

(11) ראה גם פרש"י לו, יג.

וכיון שאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו הלך אף שיש סכנה בדבריו.<sup>21</sup>

ג. ועדיין יש לדון בזה: לפרש"י ב-ש"ס שהאחים לא נסעו משכם (כי דותן אינו שם מקום), אלא שבמקום בואו אז לא מצאם, מובן הטעם דגם כשאמר לו גבריאל שהסיעו עצמו מן האחוה לבקש לך נכלי דתות המשיך בקיום ציווי אביו, "הלא אחיך רועים בשכם לך ואשלחך אליהם גו' לך נא ראה את שלום אחיך גו'".<sup>22</sup>

אבל לפי פרש"י עה"ת שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ש"דותן הוא שם מקום" וכבר נסעו אחיו משכם והלכו למקום אחר, לא ה' בחיפוש אחיו במקום אחר קיום שליחות וציווי אביו (כיון שיעקב אמר לו "הלא אחיך רועים בשכם").

בפשטות יש לומר דמה שהזכיר יעקב שכם רק מראה מקום הוא לו, והציווי ה' "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן" (וכמ"ש באור החיים<sup>23</sup>), ול-כן קיום דברי יעקב הוא כשימצא אותם בכל מקום שהם.

ר"ל בפניהם ממש אלא גם כשעשרה יודעים מזה). ויש להוסיף בזה ע"פ מה שנת"ל (סוף הערה 13) שבנדוד"ל לא ה' מצב דיהרג ממש אלא חשש סכנה. (21) להעיר גם משל"ה פרשתנו (שג, א): יוסף שמע לאביו וקיים ציווי אביו אע"פ שסכנה גדולה ה' לו ואע"פ שארז"ל אם אביך אומר לך לחלל שבת לא תשמע אליו כי אתה ואביך חייבים בכבודי זהו בדבר השייך לבין אדם לבין המקום אבל הנוגע לעצמו מחיל אנפשי לעשות רצון אביו.

אלא שדבריו צ"ע, דהרי אין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקבה"ש שנאמר (יחזקאל יח, ד) והנפשות לי הנה (ראה רמב"ם הל' רוצח פ"א ה"ד. רדב"ז לרמב"ם הל' סנהדרין פ"ח ה"ו. שו"ע אדה"ו חלק ח"מ הלכות נזקי גוף ונפש ס"ד).

(22) לו, יג"ד. (23) ראה אוה"ח (לו, יד קרוב לסופו) – שכן היתה סברת יוסף באמירת יעקב (משא"כ דעתו של יעקב עצמו).

ורש"י ס"ל שהרשות בידו לעבור כדי שלא יהרג אבל אם נהרג ולא עבר "צדקה תחשב לו".

ולכן בנדוד"ד, כיון שמצות כיבוד או"א אינה מג' עבירות דיהרג ואל יעבור [ויתירה מזה שאפילו בשעת ה-גזירה שהדין הוא דיהרג ואל יעבור אפילו שאר מצות, י"א ד, לא אמרו אלא לעבור על מצות ל"ת אבל לא דגזרו לבטל מ"ע"י], פשיטא שלא ה' חיוב על יוסף לסכן את עצמו: ולכן מפרש ה-רמב"ן שדברי המלאך לא נאמרו מפורש ליוסף כי אם ה' ידוע לו שיש סכנה ב-דבר ה' אסור לסכן עצמו: ואילו לדעת רש"י אף ששמע בפירוש מגבריאל שבק-שו לו נכלי דתות להמיתו הלך וסיכן את עצמו לקיים שליחות אביו, כי אף שמצד הדין יעבור ואל יהרג, ה"ז רק רשות.<sup>20</sup>

שהיא כדעת הרמב"ם. וראה גם רמב"ן במלחמות סנהדרין שם.

(19) ר"ן שבת פ' במה תומנין (מט, א) ונמוק"י ס"פ בן סורר – הובאו בכס"מ לרמב"ם שם סוף הלכה א'. וברמ"א שם ס"א.

(20) ואף שדין זה אם ירצה להחמיר על עצמו ולהיחרג רשאי הוא, אם העב"ם מכיון להעבירו על דת" (שו"ע יו"ד שם), אבל אם אינו מכיון אלא להנאת עצמו אסור להחמיר ונקרא חובל בעצמו וצריך לעבור ואל יהרג" (ש"ך שם סק"ב מרבינו ירוחם סוף נתיב יח) והרי בנדוד"ל אין כאן ענין להעביר על דת – הרי לדעת כמה ראשונים גם כשאין הכוונה להעביר רשאי להחמיר ע"ע (סמ"ק מצוה ג'. שו"ת הרדב"ז סי' אלף קסג. ועי' ביאור הגרי"א שם סק"ג). ולהעיר מעירובין כא, ב ובתוס' שם (הובא בפתיח תשובה יו"ד שם). תו"ח שם. לחם שמים לברכות פ"א מ"ג. ועוד. וראה תשובת הצ"צ ענין מילה במקום סכנה (נזפסה ביגדיל תורה קה"ת, ג. י. שנה ט' חוברת א' (סב) ס"א).

וראה פרישה שם סק"ג דבפרהסיא רשאי ל-החמיר ליהרג ולא לעבור (הובא בש"ך שם. וע"ש בהמשך דברי הש"ך). והרי גם כאן ה' בפרהסיא בעשרה (וראה ש"ך שם (סק"ד) דכפני עשרה אין

שבלבל יצועי אביו<sup>28</sup> אלא בשנאת אחיו אליו, דכיון ששנאתם אותו באה בסיבת אהבת יעקב אביהם אליו, כמ"ש<sup>29</sup>, "וישר-אל אהב את יוסף מכל בניו גו' ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו ו-ישנאו אותו", ה' זה פגיעה בכבוד אביו, ולכן סבר יוסף שחל ע"ז הדין דכאשר הדור פרוץ בכך רשאי למסור נפשו ע"ז, שיראו שהוא מוכן למסור נפשו בלי כל חשבון כו', ולמדו כו'<sup>30</sup>.

ולכן לא איכפת ל' שמא לא יתקיים הציווי, כי המס' במצב זה הוא בשביל קידוש השם כנ"ל.

ה. ידועים דברי השל"ה (בפרשת-נו"ג) שכל מעד'י-השנה יש להם שייכות להפרשיות שחלים בהן, ומבואר שם בארוכה השייכות דחנוכה לסיפור זה דפרשתו, "מענין עסק יוסף עם אחיו שהלך לראות שלום אחיו כו'", "וענין יוסף יהי ג"כ במלכות חשמונאי בימי יון . . שאז נחשבנו כצאן לטבחה למסור נפשנו לקדש שמו הגדול, וזה צאן יוסף וחנוה ושבעה בני' עדים נאמנים על קדו-שת שם המיוחד כו'".

ועפ"ז יש להוסיף, שגם אופן מסירת נפשו של יוסף הנ"ל (שלא ה' חייב בזה ע"פ דין, ועוד זאת שה' למעלה מכל חשבון) מצינו בחנוכה.

כתב הרמב"ם בריש הל' חנוכה, בבית שני כשמלכו יון גזרו גזירות על ישראל

וצ"ע בכל הליכה זו: לאחר שיוסף שמע מגבריאל שהסיעו עצמם מן האחוה לבקש לו נכלי דתות שימיתוהו, הרי בזה שהלך הרי לא רק שהעמיד עצמו בסכנה כדי לקיים שליחות אביו, אלא עוד זאת, שהעמיד בספק כל עצם קיום הציווי, שהרי שליחות יעקב היתה לא על עצם ההליכה, "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן", אלא העיקר הוא "והשיבני דבר", וא"כ מה מקום יש לילך כאשר הציווי, "והשיבני" לא יתמלא<sup>23</sup>.

ד. ויש לבאר זה ע"פ מ"ש הפוסקים<sup>24</sup>, שגם לדעת הרמב"ם שכל מי ש-נאמר בו יעבור ואל יהרג פ' שאסור ליהרג כדי שלא יעבור. הנה, אם הוא אדם גדול וחסידי ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם ולמדו כו'<sup>25</sup>.

ויש לומר, שחייב המס' במצב זה אינו בשביל קיום המצוה הפרטית שבש-בילה מוסר נפשו, אלא לקדש שמו ית' לבטל פירצות הדור.

ועפ"ז י"ל (לדעת רש"י) שיוסף ראה בהנהגת אחיו שבהם חסר בכבוד אב, ולא רק מצד המאורעות שעברו [כמו הא דשמעון ולוי הרגו את כל אנשי שכם, שה' שלא לרצון יעקב, כמו שאמר יעקב<sup>26</sup>, "עברתם אותי להבאישיני ביושב הארץ . . ואני מתי מספר"<sup>27</sup>, וכן ראובן

(28) וישלח לה, כב ובפרש"י.

(29) פרשתנו לו, ג"ד.

(30) ולהעיר שגם בפועל, ע"י הליכת יוסף אליהם, נתוספה הדגשה בגדול החיוב דכבוד אביו, שהרי זה שיוסף ה' פרוש מיעקב עשרים ושתים שנה - הוא, כנגד עשרים ושתים שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם" (פרש"י פרשתנו לו, לד ממגילה טז, סע"ב ואילך).

(31) רצו, א.

(23) להעיר מר"ן ונמוקי שבעה עשרה 19, רמב"ן

שם ועוד (לענין אלישע בעל כנפים).

(24) נמוקי שם - הובא בכס"מ שם ה"ד (לדעת הרמב"ם): ב"י לטור שם. וראה גם ש"ך שם סק"ב בסופו.

(25) ל' הכס"מ שם.

(26) וישלח לד, ל.

(27) ויעקב חזר להוכיחם ע"ז בפ' ויחי מט, ה

ואילך.

אינה בגדר מס"נ, כיון שזהו תוכן כל מלחמה, שמעמידים א"ע בסכנה (וא"כ בזה גופא שהתורה התירה הליכה למלחמה (אפילו מלחמת רשות) הופקע דין מלחמה מדיני מסירת נפש<sup>37</sup>), מ"מ, באופן זה, שאין מקום כלל בטבע שינצחו, הוי סכנה ודאית, ולכאורה אין היתר לצאת למלחמה כזו<sup>38</sup>.

אלא שאצל בני חשמונאי היתה מסיבת נפש בלי מדידה ושיעור, ובמילא הלכו במסירת נפש גם בענינים שע"פ חיובי התורה אין מקום לזה, כנדו"ד, שיצאו למלחמה (לסכנה ודאית) נגד היוונים [נוסף על עצם קיום מ"ע דמילה וחודש, להדיעות שלא אמרו יהרג ואל יעבור אלא לעבור על מצות ל"ת ולא אם גזרו לבטל מצות עשה, כנ"ל].

ו. ועפ"י יש לבאר מה שאומרים ב"נוסח, הנרות הללו", שהתשועות הנסים והנפלאות היו "על ידי כהניך הקדושים", וכן מדייק הרמב"ם<sup>39</sup>, "עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילים וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים ו-הרגום והושיעו ישראל מידם",

דלכאורה יש לדייק בזה, האם יש נפק"מ בזה שההצלה היתה, "על ידי כהניך הקדושים", "בני חשמונאי הכהנים הגדולים"?

(37) ראה מנ"ח מצוה תכה. אבל ראה חמדת ישראל קונטרס נר מצוה אות צה מה שמבאר בדברי הרמב"ן דחשיב מצוה לשאול באו"ת גם במלחמת מצוה. ואכ"מ.

(38) ובמכ"ש ממש הרלב"ג שופטים במלחמת גדעון נגד מדין (סוף פ"ט ואילך, בתועלת התשיע'), הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שחקיקה ממנו שיעשה דבריו בחכמה רצה לומר שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה ששאל גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם כו".

(39) בהל' חנוכה שם ה"א.

ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידם בממונם ובבנו-תיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול". והנה מ-פשוטות לשונו נראה שדינו של מצב ימי חנוכה הוא כשעת גזירה, שכתב הרמב"ם בהל' יסודי התורה<sup>40</sup>, שהחילוקים בין שאר מצות וג' העבירות: בפרהסיא או בצנעה וכו' – הם רק שלא בשעת השמד, "אבל בשעת השמד<sup>41</sup>, והוא שעומד מלך רשע כנבוכדנאצר וחבריו ויגזור שמד<sup>42</sup> על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות, יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות". ולפ"ז נמצא שאז היו ישראל חייבים למסור נפשם, ובפרט ש-נוסף על הגזירות על מילה שבת וחודש (כמובא בכמה מקומות<sup>43</sup>) אמרו<sup>44</sup>, "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל".

אבל יש מקום לעיון בזה. דאע"פ ש-בשעת שמד, "יהרג ואל יעבור" בכל אופן – הרי זהו רק שאם כופים אותו לעבור על מצות התורה חייב למסור נפשו ולא לעבור; אבל לכאורה אין לומר שיש חיוב לצאת במלחמה נגד המלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה.

ועוד זאת: בנדו"ד הרי בני חשמונאי היו מעטים נגד רבים וחלשים נגד גיבורים<sup>45</sup> (שע"פ טבע אין מקום שינצחו), ולא שייך לומר שהיו חייבים בזה ע"פ דין. דאף את"ל שהליכה למלחמה בכלל

(32) פ"ה ה"ג.

(33) לפנינו ברמב"ם, הגזירה" במקום, "השמד".

אבל בכ"י התימנים ועוד, "השמד".

(34) מגילת אנטיוכוס.

(35) ראה ב"ר פ"ב, ד. פמ"ד, יז. ויק"ר פ"ג, ה.

ועוד.

(36) נוסח ועל הנסים.

היו מסכימים אם קיומם הוא מצד איזו הסברה שכלית [כמו: שבדאי יש טעם להמצוה כמפורש ברמב"ם<sup>43</sup>, להיותה ציווי השי"ת, אלא שהטעם הוא עמוק ביותר, אבל סומכים על מצווה המצוות שיש בזה טעם ושכל<sup>44</sup> כו']. ועיקר מלחמתם היתה נגד „(חוקי) רצונך“, שקיום החוקים יהי אך ורק מפני שזהו רצון השם, „חוקה חקתי גזירה גזרת“<sup>45</sup> ו„אין לך רשות להרהר אחרי“<sup>46</sup>.

ובזה יובן לשון הגמרא<sup>47</sup>, „כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שב-היכל“, דמשמעות הלשון הוא, שכשנכנסו להיכל השתדלו לטמא את השמנים – דלכאורה היו צריכים לאבד את השמן, ולמה רק טמאו אותו?<sup>48</sup> וע"פ הנ"ל יש לבאר, ד„שמן“ מורה על חכמה<sup>49</sup>, וה-יוונים הסכימו שיהי ענין החכמה „שמן“ אצל ישראל, אלא רצו ששמן זה יהי „שמן טמא“<sup>50</sup>, שלא יורגש בזה האלקות

ויש לומר, שבזה מודגש שההיתר למס' כזו אז, ועד באופן של יציאה ל-מלחמה גלוי' נגד היוונים (לא רק מסירת נפש לקיים המצוה), הוא מחמת זה שהיו „כהניך הקדושים“, „בני חשמונאי ה-כהנים הגדולים“, והי' דינם כ„אדם גדול וחסיד ירא שמים“, שמוסר נפשו בכל זמן ובכל אופן שהוא, גם כשאין זה על פי חיובי מס' ע"פ תורה.

ומטעם זה גופא נעשו לאבותינו תשו-עות נסים ונפלאות, כיון שבכח הכהנים הקדושים והגדולים הגיעו במסירת נפש שלהם למעלה מהגדרת הטבע.

ז. והנה ענין זה מתאים עם המבואר במ"א<sup>51</sup> בדיוק לשון הנוסח ד„ועל ה-נסים“, שמלכות יון הרשעה עמדה „להש-כחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך“, שעיקר מלחמתם היתה נגד הרוחניות (והאלקות) שבתומצ'צ'י<sup>52</sup>. דזהו „להשכיחם תורתך“ דוקא, שלהיוונים לא הי' איכפת (כ"כ) שישראל ילמדו תורה, אלא רצו שלימוד התורה יהי מצד השכל שבתור-ה, „כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני ה-עמים“<sup>53</sup>, ועי' „להשכיחם תורתך“, להש-כח ח"ו מישראל שהתורה היא תורת השם.

ועד"ז במצוות, שמלחמת היוונים ה-תה נגד האלקות שבמצוות, מה שהמצוות הם רצונו ית', דזהו „להעבירם מחוקי רצונך“ (חוקי דוקא ורצונך דוקא) דשני ענינים בזה: (א) שעל המצוות דעדות ומשפטים, להיותם מצוות שכליות, הס-כימו היוונים, ועיקר מלחמתם היתה נגד חוקים שלמעלה מטעם. (ב) בחוקים גופא,

(43) סוף הל' תמורה. וראה רמב"ם סוף הל' מעילה „אין טעמן ידוע“. מר"נ ח"ג פכ"ז. וראה לקו"ש חל"ב ע' 174 ואילך.

(44) להעיר במדב"ר חקת (פ"ט, ג בסופו) ותנחומא שם ו „על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה כו' רחוקה ממני“, ושם (פ"ט, ו) ותנחומא שם ח „א"ל הקב"ה למשה לך אני מגלה טעם פרה“.

(45) במדב"ר ר"פ חוקת. תנחומא שם (ג, ח). ועוד.

(46) רש"י ר"פ חוקת, מיומא סז, ב. רמב"ם סוף הל' מעילה.

(47) שבת כא, ב.

(48) להעיר שיי"א שהיו צריכים להדליק אז בשמן טמא – כי טומאה דחוי' (הותרה) בציבור (ראה שו"ת חכם צבי סי' פז. פנ"י שבת כא, ב ד"ה מאי חנוכה. ועוד).

(49) ראה מנחות פה, ב.

(50) וכידוע שיון הוא „חכמה דקליפה חכמות חיצוניות“, ולכן „טמאו כל השמנים של בחי' חכמה שבקדושה“ (תרא' מקץ מא, א. שערי אורה מב, א ואילך).

(40) ראה לקו"ש ח"ג ע' 815 ואילך. סה"מ מלוקט ח"ב ע' יט ואילך. ושי"נ.

(41) ד"ה מאי חנוכה תשי"א (סה"מ תשי"א ע' 59 ואילך). וראה גם היום יום ב' טבת (ז' חנוכה).

(42) ואתחנן ד, ו.

שבתורה, שהתורה היא „תורתך“, תורת השם, ושהמצוות הן „חוקי רצונך“.

וזהו גדול הנס דחנוכה, שמצאו שמן טהור, ועוד זאת, שהשמן הי' מפך שהי' חתום „בחותרמו של כהן גדול“<sup>52</sup>. דהנה, ע"פ הנ"ל (בכוונת היוונים) מובן, שהמל-חמה נגד זה, וכ"ש וק"י נצחון מלחמה זו, בא ע"י העבודה דמסירת נפש דוקא, וב-מסנ"פ גופא, מסנ"נ כזו שלמעלה מטעם ודעת לגמרי (מקצה אל הקצה מדעת היוונים שהכל צ"ל רק ע"פ שכל דוקא). וזה נרמז ב„פך שמן“ החתום בחותרמו של כהן גדול – דכהן גדול, הנקרא „קודש הקדשים“<sup>51</sup>, ענינו ביטול להקב"ה עד כדי מסירת נפש, למעלה מטעם ודעת

לגמרי<sup>52</sup>. וזהו הנצחון דימי חנוכה, ש-מצאו פך שמן טהור חתום בחותרמו של כהן גדול, שהיתה מסירת נפש זו בבנ"י (ע"י החשמונאים, „כהניך הקדושים“) וב-כח זה ניצחו את היוונים.

ונקודה הנ"ל בנוגע למלחמת החשמו-נאים נגד מלכות יון – שהיתה מסירת נפש שלמעלה מטעם ודעת לגמרי (יותר אפילו מהמחוייב ע"פ שכל דתורה) – עולה בקנה אחד עם תוכן נס הנרות, שמצאו פך שמן טהור חתום בחותרמו של כהן גדול והדליקו ממנו שמונת ימים, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

(משיחות ש"פ מקץ תשכ"ד,

ש"פ וישב תשמ"ג)

(51) דה"י א כג, יג. וראה לקו"ש ח"ו ע' 36

הערה 23.

(52) וכה"ג אסור לצאת מירושלים (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה ה"ו).

## מקץ

לכאורה י"ל עפ"מ"ש במפרשים<sup>11</sup> הטעם שרש"י זקוק בכלל לפירוש – דלכאורה פשוט שלפני שבאים אל מלך מגלחים ומחליפים הבגדים – אלא שקשה ל"רש"י: בכתוב נאמר „וישלח פרעה ויקרא את יוסף“, שזה ה' לאחרי ש„ותפעם רוחו“ מחלומותיו ואין פותר אותם לפרעה<sup>12</sup>, והיינו, שביאת יוסף לפרעה היתה נחוצה ביותר, שלכן „וירצוהו מן הבור“, במה"י רות ובמרוצה<sup>13</sup>. ועפ"ז קשה, איך התעכב יוסף לגלח את עצמו כו', שאינו דרך ארץ ומדרכי הנימוס שיהי' המלך ומשרתיו יושבים וממתינים לו, ועוד זאת, שה"ז כמו מורד במלכות ואיך לא ירא לנפשו שה' מלך יהרגנו בשביל שנתאחר לבוא? ולכן מפרש רש"י שעשה זה „מפני כבוד המלכות“, וא"כ כדון עשה ולא יאשימו פרעה על זה.

ולפ"ז ה' אפשר לומר, שהצורך לתרץ הנהגת יוסף הוא בעיקר בנוגע ל„ויג' לח“<sup>14</sup>, שדורש זמן והתעסקות יותר, מש' א"כ חילוף הבגדים שאין בכך אריכות זמן

א. וישלחי פרעה ויקרא את יוסף וירצוהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו ויבא אל פרעה, ופרש"י „ויגלח – מפני כבוד המלכות“.

והקשו במפרשים: – למה פירש רש"י „מפני כבוד המלכות“ רק על „ויגלח“, והרי גם „ויחלף שמלותיו“ ה' מפני כבוד המלכות [וכמפורש גם בפירוש (המיוחס ל)רש"י במדרש רבה: (על דרשת חז"ל „וישלח פרעה ויקרא את יוסף וגו' – לחלוק כבוד למלכות“) – „ויגלח ויחלף שמלותיו“ לחלוק כבוד למלכות (שהוא מעין דוגמא של מעלה, שחלק מכבודו לבשר ודם)<sup>15</sup>].

ואין לתרץ דמילתא דפשיטא היא ש' חילוף הבגדים הוא מפני כבוד המלכות, ולא הוצרך רש"י לפרשו, ובלשון הכתוב „כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק“ – כי לכאורה גם העדר הכבוד שבכניסה למלך כשהוא מנוול בראש בלתי מגולח הוא מילתא דפשיטא<sup>16</sup>.

(1) פרשתנו מא, יד.

(2) ראה רע"ב. נחלת יעקב. – וראה הערה 14.

(3) כ"ה בדפוס ראשון, וכת"י רש"י (שתח"י).

ובדפוס שני מעתיק בהדיה גם „ויחלף שמלותיו“.

(4) ב"ר פרשתנו פפ"ט, ט.

(5) וכ"ה (על התיבות „ויגלח ויחלף שמלותיו“) ביל"ש כאן. ועד"ז במדרש הגדול. לקח טוב. וכ"כ ברלב"ג: ויגלח ויחלף שמלותיו . . לכבוד המלך.

אבל בשכל טוב הוא רק על „ויחלף שמלותיו“.

(6) ראה גם מדרש הגדול כאן.

(7) כמ"ש בנחלת יעקב כאן.

(8) אסתר ד, ב.

(9) הובא גם בספורנו כאן עה"פ. נחלת יעקב.

(10) ראה מדרש לקח טוב שכ' „כדי לחלוק כבוד למלכות“ על שניהם, ומסיים „שלא יבא לפניו

מזהם“. וראה גם רד"ק „כי אין לבוא לפני המלך אלא אם כן מהודר בגופו ובלבושיו“, אלא שהעתיק מהכתוב רק „ויחלף שמלותיו“. וכן במדרש שכל טוב שגם שם איתא לסיים זה („שלא יבא לפני מזהם“), הוא רק על „ויחלף שמלותיו“ (כנ"ל הערה 5).

(11) ראה גוי"א. דבק טוב. משכיל לדוד. מלאכת הקודש.

(12) מא, ח.

(13) ראה גם רד"ק, ר"י בכור שור, פ"י ר"א בן הרמב"ם ועוד כאן.

(14) אבל במשכיל לדוד (סד"ה מן הבור)

ומלאכת הקודש כאן, תפסו בפרש"י בפשטות שקאי על שניהם. ע"ש.